EXTERNAL VOTING FOR NEPALI CITIZENS ABROAD

Immediate Pathways for 2026 and Beyond

Policy Recommendation Brief

Submitted to

Election Commission, Nepal (ECN)

(as part of the MoU between ECN and NPI)

Prepared by

Nepal Policy Institute (NPI)

www.nepalpolicyinstitute.org

Shahid Marg, Gyaneshwor-30, Kathmandu, Nepal

October 3, 2025

Foreword

On behalf of the **Nepal Policy Institute (NPI)**, I am pleased to present this **Policy Recommendation Brief**, *"External Voting for Nepali Citizens Abroad — Immediate Pathways for 2026 and Beyond,"* prepared for the consideration of relevant decision-makers at the current critical moment in Nepal's political transition.

Nepal stands at a historic point of political transition. Gen Z–led revolts of September 2025, followed by the resignation of the Prime Minister, the formation of an interim government, the dissolution of Parliament, and the announcement of **new elections for 5 March 2026**, have together created both an extraordinary context and a unique opportunity. This period of transformation offers the interim government the chance to fulfill a long-overdue constitutional and democratic commitment by enabling external voting for the millions of Nepali citizens who work or study abroad.

As a Nepali diaspora–powered global think tank, the **Nepal Policy Institute (NPI)** has contributed to governance reforms, capacity building for public officials, SDG progress reviews, analyses of COVID-19's impact on migrant labor, and the electoral reform agenda, working closely with government agencies, universities, and civil society in Nepal. A core priority of NPI is to mobilize diaspora knowledge and talent for the sustainable development of Nepal and Nepalis everywhere through its global network of over a thousand scholars and practitioners across 46 countries. In line with its **Memorandum of Understanding (MoU)** with the **Election Commission, Nepal (ECN)** on policy research, this brief reaffirms NPI's commitment to bringing comparative evidence and global best practices into Nepal's external voting policy, drawing on international experience and contextualizing it to the country's unique needs.

This brief draws on NPI's ongoing global research on external voting, including comparative international practices, dialogues with Nepal's major political parties, expert roundtables, and prior policy work. While a standard NPI Policy Brief and a comprehensive White Paper will follow, this advance brief is intended to support **ECN** and the Government of Nepal with immediate, evidence-informed options to ensure significant participation of Nepalis abroad in the March 2026 elections.

We hope these recommendations help support timely and practical decision-making. Should the Government of Nepal and ECN wish to explore any specific aspects of external voting in greater depth, we would be glad to engage further. Our shared objective remains an inclusive and credible electoral process that leaves no Nepali citizen behind.

Khagendra Raj Dhakal, PhD
Chair
Nepal Policy Institute

External Voting for Nepali Citizens Abroad: Immediate Pathways for 2026 and Beyond

Nepal Policy Institute (NPI)
October 2025

Background

Millions of Nepali citizens work, or study abroad, yet remain systematically excluded from their fundamental right to vote in national elections. Nepal's 2015 Constitution guarantees every citizen the right to participate in elections, and both a Supreme Court verdict and a directive have called for the implementation of an external voting policy. Despite repeated commitments from political parties to extend voting rights to Nepali citizens overseas, external voting has yet to be realized. This gap not only undermines the principle of universal suffrage but also weakens the democratic legitimacy of Nepal's electoral system.

The Gen Z–led revolt of September 2025**,** which resulted in the resignation of the Prime Minister, the dissolution of Parliament, the formation of a Gen Z–supported interim government, and the announcement of fresh elections for March 5, 2026**,** has brought this issue into sharp focus. Nepal now stands at a pivotal juncture, as the government should address the Gen Z' calls for good governance, greater opportunities at home, and meaningful inclusion in the democratic process. Including the millions of Nepali youths currently abroad for work and or study in this process would give them a genuine stake in the nation's future. In this context, the government has an unprecedented opportunity to demonstrate political will and finally make external voting a reality.

Over 115 countries worldwide have established provisions for external voting, and many have already implemented it through various methods. Mexico successfully conducted external voting in its 2024 federal elections, while the Philippines enabled overseas citizens to vote in the 2025 national elections. These developments showed a clear global shift from traditional in-person voting toward modern internet voting (i-Voting) systems for external voting.

This policy brief draws upon Nepal relevant global literature on external voting and builds on NPI's ongoing and past research and engagement related to migration and diaspora. NPI's past and ongoing initiatives relevant to external voting include, policy dialogues with political parties stakeholder consultations focused on external voting, previous NPI policy briefs, studies of global practices on external voting (ongoing), and insights from the expert roundtable on external voting held in Kathmandu on May 1, 2025. It provides options to enable Nepali citizens abroad to participate in the March 2026 elections, with due attention to feasibility, security, and practical implementation.

Why External Voting Matters for Nepal?

The case for granting voting rights to Nepal's migrant citizens is compelling and undeniable:

- **Constitutional Rights:** The Constitution of Nepal guarantees every citizen the right to vote. Yet the lack of operational mechanisms to enable external voting disenfranchises millions of people, making it a clear violation of their Constitutional rights. Even the Supreme Court of Nepal has repeatedly ruled in favor of legislating external voting for Nepali citizen residing abroad. Therefore, implementation can no longer be delayed.
- **Economic Contribution:** Over four million Nepalis are currently working and/or studying abroad, and their financial contributions are the lifeblood for the nation. According to the World Bank, personal remittances received were equivalent to 33.1% of Nepal's GDP in 2024**.** To deny these citizens, the economic heroes of Nepal, a voice in the country's future governance is to ignore the very people who power its economy.
- **Electoral Legitimacy:** Many young Nepalis migrate due to limited domestic opportunities and a lack of future prospects at home. Excluding millions of these citizens from participating in elections simply because they are abroad for work and/or study raises questions about the democratic and electoral legitimacy of the process. Giving them a voice directly connects their immense economic, intellectual, and social contributions to the nation's future, ensuring they have a genuine stake in shaping the country. From wherever they are, they continue to help sustain Nepal, and meaningful political inclusion may also inspire many to eventually return.

How to materialize external voting in Nepal?

Given the narrow timeframe before the March 2026 elections, the goal is not a "perfect" system, but a pragmatic and catalytic one. We recommend a phased approach with multiple prongs to maximize immediate reach and build a strong foundation for the future:

Difference between Electronic voting (e-Voting) vs Internet voting (i-Voting)

e-Voting (electronic voting) refers to casting votes through electronic machines (EVMs), usually at polling centers, instead of using paper ballots. It is primarily used within a country or at consulates abroad where voters appear in person. Importantly, e-Voting does not mean internet voting. While it can modernize in-country elections making voting process paperless and counting easier, it is not practical for millions of Nepalis abroad, since it still requires physical presence at a polling station and is administratively difficult and cost intensive to scale globally.

i-Voting (internet voting) is a type of e-voting that uses a secure online system accessible through computers, smart phones, or other smart mobile devices. Unlike e-Voting with electronic voting machines (EVMs) at polling centers, i-Voting allows citizens to cast ballots remotely from anywhere in the world. It relies on a well-audited digital platform or voting app rather than EVMs, making it more inclusive, less resource-intensive, and cost-effective. For external voting, i-Voting is the forward-looking solution that can ensure participation of widely dispersed Nepali citizens abroad. i-Voting can also serve domestically, allowing internal migrants to vote securely from wherever they are on election day, further enhancing inclusivity.

Immediate Opportunity – March 2026 Elections

1. **Legal Provision:** Legislate provisions to enable external voting for eligible Nepali citizen residing abroad (who have not acquired foreign citizenship), including digital voter registration, creation of overseas voter rolls, and legal recognition of i-Voting for PR voting..
2. **Voter Registration and Identity Verification:** Consider the National ID (NID) system and newly issued biometric passports to compile voter lists. Citizens with biometric records should be able to register online, while those without biometrics can verify their identity at the nearest embassy or consulate using their citizenship card. To prevent ineligible individuals from participating, integrate a **digital affidavit process** into registration—requiring applicants to declare that they do not hold foreign citizenship.
3. **Hybrid Voting Model:** Given the extraordinary circumstances following the September Gen Z revolt in Nepal, we believe that Nepal should adopt a Hybrid External Voting Model that combines multiple methods (see Table 1. below) to ensure broad participation of Nepali youth working and studying across more than 100 countries. While time constraints may not allow full inclusion of Nepal's widely dispersed population globally, the current situation demands strong willpower and extraordinary efforts to maximize participation through a mix of feasible methods. This also creates an important opportunity to pilot i-Voting for Nepali citizens abroad, helping to build the foundation for an in-house digital platform that ensures fair participation in future elections. For the upcoming 2026 polls, a combination of feasible methods can be adopted (see **Box story 1** below on Mexico's hybrid model).

   3.1 In-person Embassy/Consular Voting: Setup in-person voting at Nepali diplomatic missions in host countries where the size of Nepali population is administratively, logistically manageable and legal feasibility exists. Other countries such as Philippines, Indonesia, Rwanda, Tunisia have practiced this kind of in-person external voting.

   - **Possible application for Nepal**: In countries like Oman, Thailand, Bahrain, South Africa, Spain where Nepali embassies may feasibly manage in-person voting within the Nepal embassy premises.

   3.2 Internet Voting (i-Voting): Adopt a secure i-Voting method with end-to-end encryption, multi-factor authentication (including biometrics), and auditable digital trails to mitigate risks of fraud and cyberattacks. An initial focus for i-voting could be on Proportional Representation (PR) seats as PR ballots are simpler and do not require waiting for final candidate lists. This makes it easy to test Nepal's digital capacity while ensuring broader citizen inclusion within a short timeframe. Philippines and Mexico are among the latest countries to adopt i-Voting for overseas citizens (10+ million for both nations), showing that digital participation is feasible even in migrant-heavy contexts.

   - **Possible application for Nepal:** In migrant dense countries such as Malaysia and the Gulf states, where large embassy gatherings are restricted, travel from multiple cities is difficult, and postal systems are inefficient.
   - **Potential i-Voting Platforms:** Nepal does not need to build an i-Voting platform from scratch. Proven digital platforms for high stakes elections already exist and can serve as models for use. Swiss Post in Switzerland is a government-owned system developed and maintained entirely in-house, tested in cantonal elections. On the private vendor side, Smartmatic has supported Mexico's overseas i-Voting and is known for its scalability, security, and extensive global experience in sovereign elections. Similarly, Electa, is another i-Voting plateform that has been deployed in

Copenhagen's Senior Citizens' Council elections, offering customization, multilingual integration, and rapid deployment. Philippines has engaged Sequent in partnership with SMS Global Technologies, to develop Online Voting and Counting System (OVCS) demonstrating a lower-cost option.

- **i-Voting Technology Vendors for Nepal**: For immediate adoption, Nepal should prioritize private providers that offer ready-made, easily customizable platforms. **Smartmatic** (UK-based election technology company)**, Electa by Assembly Voting** (Denmark-based private vendor), and **Sequent Tech** (Global technology firm) stand out as strong options, as they can be deployed quickly, adapted to Nepal's needs, and scaled for large migrant populations. In contrast, government-developed systems such as **Swiss Post** are designed for domestic use, requiring longer negotiations and significant adaptation. Nepal should move swiftly to engage these independent technology providers to secure reliable solutions.

3.3 Postal Voting: Adopt postal voting in countries where reliable postal infrastructure exists and where large numbers of Nepali citizens reside for work or study. Countries such as Mexico, France, and Switzerland already allow postal voting for their overseas citizens.

- **Possible Application for Nepal:** In countries with efficient postal systems and large number Nepali citizens residing across multiples cities of the single country such as Australia, South Korea, Japan, European nations, and North America.

Table 1. Comparative summary of main methods of external voting

Method	**Strengths**	**Challenges**	**Prerequisites for success**	**Illustrative examples**
Postal Voting	• Increased geographic reach and voter accessibility. • Low-cost for the voter. • A traditional and familiar method.	• High reliance on postal reliability. • Risk of lost or delayed ballots. • Logistically complex to manage.	• Reliable and efficient postal service in both home and host countries. • Robust system for tracking ballots. • Public trust in postal services.	Switzerland, France, Mexico
In person Embassy/ Consular voting	• High security and integrity. • Direct oversight by election officials. • Straightforward voter verification.	• Limited geographic reach (excludes citizens far from missions). • High administrative cost per vote. • Limited capacity	• Sufficient number of consular missions and staff in host countries. • Strong diplomatic presence.	Tunisia, Rwanda, Indonesia, Mexico, Philippines
Internet voting (i-Voting)	• Maximum accessibility and convenience for voters. • Widest geographic reach. • Highly scalable and cost-effective per vote.	• Cybersecurity risks and fraud concerns. • Requires sophisticated technological infrastructure. • Basic digital literacy among voters is essential.	• Need internationally proven digital platform. • Robust digital national ID/passport with biometrics system. • Strong cybersecurity protocols with auditing mechanism • A clear legal framework for i-Voting and public education campaigns.	Switzerland (in some cantons), France, Estonia, Mexico, Philippines

3.4 Multi-Day Voting in Nepal: Enable multi-day in-person voting for 3-4 weeks period at designated polling centers within Nepal for all registered overseas voters. This approach is particularly important for the large Nepali population residing in neighboring countries such as India. India's own practice of requiring its overseas citizens to vote in person at their home constituency provides a useful reference.

- **Possible Application for Nepal:** Large Nepali populations in India and other South Asian countries could benefit from this option.

4. Multi-Day Voting Windows for an Effective External Voting: To maximize participation in the March 2026 elections, Nepal's hybrid external voting model should adopt multi-day voting windows across all methods. While the postal voting already functions this way, embassy/consular in-person voting and i-Voting should also remain open for 3–4 weeks prior to March 5, 2026. International experiences show this is both feasible and effective: the Philippines allows a one-month overseas voting period, Estonia operates multi-day i-Voting, and Tunisia provides extended consular voting. Introducing similar windows in Nepal would significantly expand opportunities for millions of Nepali migrants to participate, overcoming legal, logistical, and mobility barriers.

5. Flexible Use of Identity Verification: While the new National ID (NID) is the preferred credential, to remove barriers to participation, allow a flexible approach to voter identity including valid passports with biometrics, and/or Citizenship Certificates where an NID is not yet available.

6. External Voting Department: Establish an External Voting Department within the Election Commission of Nepal (ECN) to oversee the hybrid external voting model. And the capacity of the IT department at the ECN should be expanded to manage digital voter registration and i-Voting vendor selection, system design, security, and coordination with Ministry of Foreign Affairs (MOFA) and embassies.

7. Independent Cybersecurity Audits for i-Voting Systems: Given Nepal's need to adopt an international vendor (rather than build from scratch) for i-Voting in the 2026 elections, it can engage additional third-party cybersecurity audits and penetration testing before deployment. This should involve independent IT security firms, academic institutions like Kathmandu University Computer Science Department, and civil society observers to validate system integrity and transparency. For instance: in the Philippines, independent cybersecurity audits and mock elections were carried before activating their vendor-built overseas voting system in 2025; in Mexico, external evaluators (academic institutions such as Cinvestav) were engaged to audit its 2024 i-Voting platform; and in Estonia, the source code is published for peer review by global experts.

8. i**-Voting Preference Evidence:** While technology-assisted voting (i-Voting vs e-Voting) can be relatively complex, recent pilots in the Philippines and Mexico provide encouraging evidence that Nepal could build on. During voter registration for the Philippines' 2025 midterm national election, over 1.2 million overseas Filipino citizens (98.23%) preferred i-Voting over e-Voting at embassies. Similarly, in Mexico's 2024 federal elections, among the total votes cast using these two methods, about 85% of overseas Mexican voters preferred i-Voting over e-Voting.

Box Story 1: A Model for Inclusion – Mexico's Multi-Modal Voting System

For a country with a vast diaspora like Mexico (only second after India's overseas population), ensuring democratic access for citizens abroad is a major undertaking. Rather than relying on a single solution, Mexico's National Electoral Institute (INE) has pioneered a successful "multi-modal approach" that serves as a powerful model for other developing nations. This hybrid system offers three distinct options, ensuring no citizen is excluded due to logistical barriers.

1. **Postal Voting**: This was the initial method, available since 2006, and it remains a vital option for those who prefer or require a physical ballot. The INE manages the process from start to finish, sending ballot packages directly to registered voters abroad and covering the return postage. This provides a familiar, traditional option while still bridging the geographic gap.
2. **Internet Voting (i-Voting)**: Recognizing the need for a more immediate and cost-effective method, Mexico began piloting a secure i-voting system for local elections in 2021 before expanding it to federal elections in 2024. This system uses "blockchain technology" and rigorous external audits to ensure confidentiality and integrity, addressing common security concerns. It offers an instantaneous and highly accessible option, especially for younger, tech-savvy voters.
3. **In-Person Consular Voting**: Voters can present their electoral card and cast their ballot using "electronic ballot boxes". This method combines the familiarity of in-person voting with the efficiency of digital technology, providing a high-trust alternative that many find reassuring.

By offering a choice between postal, i-Voting, and in-person voting, Mexico has transformed its external voting system into a robust and inclusive framework. This multi-modal approach ensures that every citizen, regardless of their location, age, or access to technology, has a clear path to participate in their nation's democratic process.

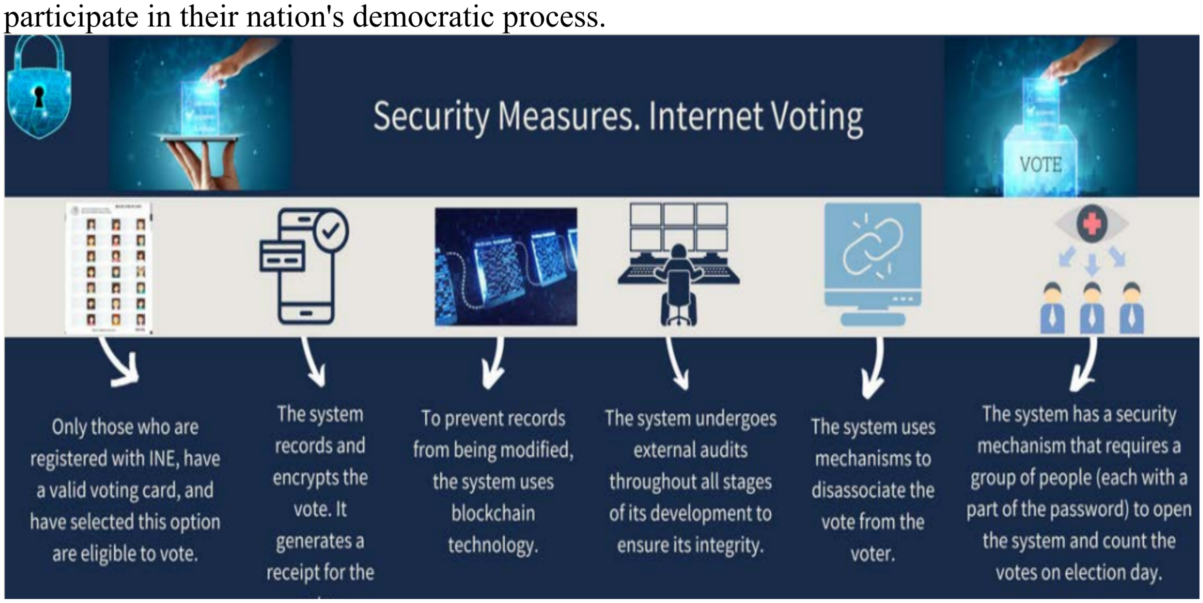

Source: UC San Diego, 2024

9. **Communication and Outreach**: Employ a multi-channel communication strategy across social and traditional media platforms, using embassies, diaspora networks and Nepali students abroad to disseminate information about the new voting provisions and step-by-step guides/FAQs.

Medium-Term Roadmap (2026–2031)

Building on the pilots and hybrid approaches adopted for the March 2026 elections, Nepal should gradually move toward institutionalizing and scaling its external voting system. Over the next five years, the priority is to consolidate lessons, expand reach, and strengthen capacity.

- **Transition From Hybrid to i-Voting Core**: Transition gradually from a hybrid model of in-person, postal, and i-Voting methods toward i-Voting as the core modality, while retaining postal or consular options in contexts where digital deployment is challenging—similar to the Philippines' approach in its 2025 overseas elections.
- **Develop Nepal's Own i-Voting Platform**: Move from reliance on external vendors to building an in-house, government-managed i-Voting platform—drawing inspiration from the Philippines' OVCS—ensuring sustainability, sovereignty, and adaptability to Nepal's legal and social context.
- **Expand Electoral Scope**: Extend external voting from Proportional Representation (PR) to First-Past-the-Post (FPTP) seats, creating parity between domestic and overseas voters.
- **Strengthen Digital Identity Integration**: Promote wider adoption of the National Identity Card (NID) among diaspora communities and harmonize the voter registry with NID-linked biometric verification.
- **Enhance Trust and Digital Literacy**: Launch targeted civic education, digital literacy, and trust-building initiatives through Nepali embassies, consulates, and diaspora networks to ensure confidence in digital processes.
- **Build Institutional Tech Capacity**: Establish a dedicated Electoral Technology and Innovation Unit within the Election Commission of Nepal (ECN) to design, pilot, and manage an in-house i-Voting system**.** This unit should lead the gradual expansion of i-Voting from external (overseas) to in-country elections by piloting for **internally migrated populations** —such as security personnel, election observers, and civil servants deployed outside their home constituencies—as well as physically mobility-challenged citizens and other vulnerable within Nepal.
- **Invest in Biometric Verification**: Develop secure mobile biometric verification systems integrated with the NID and biometric passports, enabling robust voter authentication abroad.

Long-Term Vision (2031 and beyond)

By 2031, Nepal can position itself as a regional leader in secure digital democracy by embedding digital voting into the core of its electoral system.

- **Robust i-Voting System:** Institutionalize internet-based voting (i-Voting) as the primary method for both Proportional Representation (PR) and First-Past-the-Post (FPTP)

elections for overseas citizens. Ensure its wider application to include domestically migrated populations, vulnerable and elderly voters, Nepali government officials serving in diplomatic missions, and security personnel deployed in UN peacekeeping operations, enabling remote participation and ensuring greater electoral justice.

- **Overseas Nepali Representation in Parliament**: Explore the creation of parliamentary seats for overseas Nepali citizens, following practices from Peru, Italy, Senegal, Tunisia, Mozambique, and France, giving overseas citizens direct representation in national policymaking process. This way, the diaspora Nepali's talent and knowledge can be channeled back to Nepal.
- **Continuous Innovation and Trust-Building**: Establish ongoing mechanisms for third-party audits, end-to-end verifiability, and voter education, ensuring resilience against evolving cyber threats while enhancing trust among citizens.
- **Regional Leadership Role**: Position Nepal as a knowledge hub for digital democracy in South Asia, sharing expertise and lessons learned on secure external voting with neighboring countries facing similar diaspora challenges.

Call to Action

This is the time to act swiftly and immediately without delays. Nepal's March 2026 elections are a critical deadline that must not become another missed opportunity to include a large portion of Nepali youth and other overseas Nepali citizens in the democratic process. The Supreme Court's 2018 verdict, its 2025 enforcement directive, and repeated commitments by political parties have all affirmed the right of Nepalis abroad to vote. The recent Gen Z movement has created new urgency and opportunity to finally implement external voting.

As an immediate step, Nepali government should make legal provisions for Hybrid External Voting Model with a multi-day Window and establish a dedicated External Voting Department within the ECN to implement external voting in 2026 elections. This would start with consular voting, i-Voting for Proportional Representation (PR) seats, postal ballots, all implemented with extended multi-day arrangements. This model can enfranchise thousands of Nepali citizens abroad while maintaining electoral integrity. At the same time, Nepal should set a clear long-term goal of introducing secure i-Voting with biometric-based identity verification and digital voter registration.

Given the limited time before the 2026 elections, Nepal cannot realistically build its own digital platform from scratch for i-Voting. Instead, the ECN should adopt already proven, end-to-end verifiable platforms from internationally recognized independent vendors**.** Partnering with such vendors with strong auditing systems will help mitigate risks, safeguard credibility, and allow Nepal to benefit from global best practices. Careful considerations should be made to determine which voting methods are most suitable for each country where Nepali migrants reside to optimize inclusivity, feasibility, and security.

External voting is not only a constitutional right but also an important component of providing democratic legitimacy and social justice. By acting now, Nepal can display a powerful message to its people: its democracy belongs to all citizens, wherever they live.

विदेशस्थित नेपाली नागरिकका लागि बाह्य मतदानको व्यवस्था: आगामी २०२६ को निर्बाचन र त्यसपछिका सम्भावित उपायहरू

नेपाल पोलिसी इन्स्टिट्च्यूट (एनपीआइ)
अक्टोबर २०२५

(टिप्पणी: यसपछि प्रस्तुत गरिएको अंश यो नीति सिफारिसको अनौपचारिक नेपाली अनुवाद हो। नेपाली संस्करणमा सन्दर्भहरूको हाइपरलिङ्कहरू समावेश गरिएको छैन, त्यसैले सन्दर्भका लागि कृपया मौलिक अंग्रेजी संस्करण हेर्नुहोस्। अनुवाद शब्दशः नभए पनि, यसले मौलिक संस्करणको उद्देश्य र नीति सन्देशलाई यथासम्भव यथार्थ रूपमा प्रस्तुत गर्न प्रयास गरेको छ।)

पृष्ठभूमि

लाखौं नेपाली नागरिक काम, अध्ययन वा अन्य कारणले विदेशमा रहेका छन्, तर उनीहरू अझै पनि राष्ट्रिय निर्वाचनमा मतदान गर्ने आफ्नो मौलिक अधिकारबाट प्रणालीगत रूपमा वञ्चित छन्। नेपालको संविधान २०७२ ले प्रत्येक नागरिकलाई निर्वाचनमा सहभागी हुने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। सम्मानित सर्वोच्च अदालतका विगतमा भएका आदेशले पनि देश बाहिरबाट नेपाली नागरिकले मतदान गर्न पाउने कानुन र नीति कार्यान्वयन गर्न सरकारलाई निर्देशन दिएको छ। यद्यपि, राजनीतिक दलहरूले बारम्बार विदेशस्थित नेपाली नागरिकलाई मतदान अधिकार विस्तार गर्ने प्रतिबद्धता जनाए पनि, यो अझै कार्यान्वयनमा आएको छैन। यसले सार्वभौम मताधिकारको सिद्धान्तलाई कमजोर पार्नुका साथै नेपालको निर्वाचन प्रणालीको लोकतान्त्रिक वैधतामा समेत प्रश्न उठाएको छ।

सन् २०२५ सेप्टेम्बरमा जेनेरेसन-जि (जेन-जि) नेतृत्वमा भएको आन्दोलनले प्रधानमन्त्रीको राजीनामा, संसद् विघटन, जेन-जि समर्थित अन्तरिम सरकार गठन, र सन् २०२६ मार्च ५ का लागि नयाँ निर्वाचन घोषणासम्मको राजनीतिक परिवर्तन ल्यायो। यो नयाँ विकसित राजनीतिक घटनाक्रमले विदेशमा रहेका नेपालीहरूले मतदान गर्न पाउनुपर्ने मुद्दालाई पुनः प्राथमिकतामा पुर्याएको छ।नेपाल अहिले एउटा निर्णायक मोडमा उभिएको छ — सरकारले जेन-जिको सुशासन, स्वदेशमा अवसर, र लोकतान्त्रिक प्रक्रियामा अर्थपूर्ण सहभागिताको मागलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने बेला आएको छ। विदेशमा काम, अध्ययन वा अन्य सिलसिलामा रहेका लाखौं नेपाली युवालाई यस प्रक्रियामा समेट्नु भनेको

उनीहरूलाई देशको भविष्यसँग वास्तविक सरोकार गराउनु हो। यही सन्दर्भमा, सरकारले राजनीतिक इच्छाशक्ति प्रदर्शन गरी बाह्य मतदान लाई यथार्थमा रूपान्तरण गर्ने अभूतपूर्व अवसर पाएको छ।

विश्वका ११५ भन्दा बढी देशहरूमा बाह्य मतदानका व्यवस्था स्थापित भइसकेका छन्, जस मध्ये धेरै देशहरूले विभिन्न विधिहरू प्रयोग गरेर कार्यान्वयन पनि गरेका छन्। उदाहरणका लागि, मेक्सिकोले सन् २०२४ को संघीय निर्वाचनमा सफलतापूर्वक बाह्य मतदान सम्पन्न गरेको थियो भने, फिलिपिन्सले सन् २०२५ को राष्ट्रिय निर्वाचनमा विदेशस्थित नागरिकहरूलाई मतदानको अधिकार प्रदान गरेको थियो। यी उदाहरणहरूले देखाउँछन् कि विश्वव्यापी रूपमा बाह्य मतदान प्रत्यक्ष मतदान विधिबाट इन्टरनेटमार्फत हुने आधुनिक 'आइ–भोटिङ' प्रणालीतर्फ स्पष्ट रूपले रूपान्तरण भइरहेको छ।

यो नीति संक्षेप (पोलिसी ब्रीफ) नेपालको बाह्य मतदानसँग सान्दर्भिक विश्वव्यापी बाह्य मतदानका अभ्यासहरूको अध्ययनमा आधारित भएर तयार गरिएको हो।यसले प्रवास र आप्रवासनसँग सम्बन्धित विषयमा एनपीआइ (नेपाल पोलिसी इन्स्टिच्यूट) ले विगतमा र हालसम्म सञ्चालन गर्दै आएको अनुसन्धान तथा विभिन्न पक्षहरूसँग गरेका संवादहरू र सहकार्यहरूलाई पनि आधार बनाएको छ। बाह्य मतदानसँग सम्बन्धित एनपीआइका विगतका र हालका प्रमुख पहलहरूमा कोभिड-१९ को समयमा नेपाली श्रमिक आप्रवासीहरूको अवस्थासम्बन्धी अनुसन्धान, राजनीतिक दलहरूसँगको नीति संवाद, सरकार तथा आप्रवासीहरू सरोकारवालासँगका छलफल, बाह्य मतदानसँग सम्बन्धी प्रकाशित एनपीआइ पोलिसी ब्रिफहरू, विश्वव्यापी अभ्यासका विषयमा हाल भइरहेको अध्ययन र २०२५ मे १ मा काठमाडौंमा सम्पन्न निर्वाचन सम्बन्धी एक्सपर्ट राउन्डटेबल बाट प्राप्त दृष्टिकोणहरू प्रत्यक्ष जोडिएका छन् ।

यो नीति संक्षेपको उद्देश्य सन् २०२६ मार्चको निर्वाचनमा विदेशस्थित नेपाली नागरिकहरूको सहभागिता सम्भव बनाउनका लागि व्यावहारिक, सुरक्षित र कार्यान्वयनयोग्य विकल्पहरू प्रस्तुत गर्नु हो।

किन विदेशस्थित नेपालीका लागि मतदान आवश्यक छ?

नेपालका आप्रवासी नागरिकहरूलाई मतदान अधिकार प्रदान गर्ने आधार अत्यन्तै बलिया र अस्वीकार गर्न नसकिने खालका छन्

• **संवैधानिक अधिकार:** नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई मतदान गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। तर देश बाहिरबाट मतदान गर्न पाउने कानुन र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक प्राविधिक

र कानुनी संयन्त्रको अभावले लाखौँ नागरिकहरूलाई मताधिकारबाट वञ्चित बनाएको छ। यो उनीहरूको संवैधानिक अधिकारको स्पष्ट उल्लङ्घन हो। नेपालकै सर्वोच्च अदालतले पनि पटक–पटक विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकका लागि मतदानको कानुनी व्यवस्था गर्न आदेश दिइसकेको छ। त्यसैले यसको कार्यान्वयन अब ढिला गर्न हुँदैन।

• **आर्थिक योगदान:** हाल करिब चार ४० लाखभन्दा बढी नेपाली नागरिकहरू विदेशमा काम गर्दै वा अध्ययन गर्दै छन्। उनीहरूको आर्थिक योगदान नै देशको अर्थतन्त्रको मेरुदण्ड हो। विश्व बैंक का अनुसार, सन् २०२४ मा नेपालले प्राप्त गरेको व्यक्तिगत विप्रेषण नेपालको कुल गृहस्थ उत्पादनको अनुपातमा ३३.१ प्रतिशत बराबर थियो। यी नागरिकहरू, जो देशका वास्तविक आर्थिक नायक हुन्, तिनीहरूलाई देशको शासन व्यवस्थामा मत दिने अधिकार नदिँदा, राष्ट्रको भविष्य निर्माणमा उनीहरूको भूमिकालाई उपेक्षा गरिएको हुन्छ।

• **निर्वाचनको वैधता:** धेरैजसो युवा नेपालीहरू सीमित अवसर र अनिश्चित भविष्यका कारण विदेश जाने गर्छन्। ती लाखौँ नागरिकहरूलाई केवल विदेशमा भएको कारणले निर्वाचनमा सहभागी हुन नदिँदा, लोकतान्त्रिक प्रक्रिया र निर्वाचनको वैधतामा नै प्रश्नमा पर्छ। उनीहरूलाई मतदान अधिकार दिँदा उनीहरूको आर्थिक, बौद्धिक र सामाजिक योगदान देशको भविष्यसँग प्रत्यक्ष रूपमा जोडिन्छ, जसले उनीहरूलाई देश निर्माणमा वास्तविक सरोकार प्रदान गर्छ। जहाँ भए पनि उनीहरूले नेपाललाई योगदान गरिरहेको मूल्यांकन हुन्छ र यसले अर्थपूर्ण राजनैतिक समावेशीकरणलाई समेत प्रोत्साहित गर्दछ ।

तत्कालका अवसरहरू - मार्च २०२६ को निर्वाचन केन्द्रित सुझावहरू

१. बाह्य मतदान प्रणालीको कानुनी व्यवस्था

सन् २०२६ मा हुने प्रतिनिधिसभा निर्वाचनका लागि विदेशमा रहेका मतदान गर्न योग्य नेपाली नागरिकहरू (जसले कुनै अन्य देशको नागरिकता लिएका छैनन्) लाई मतदान गर्न सक्षम बनाउने बाह्य मतदान प्रणालीको कानुनी प्रावधानहरू तयार गर्नुपर्छ। यसमा डिजिटल मतदाता दर्ता प्रणाली, विदेशस्थित नेपाली नागरिकहरूको मतदाता सूचीको निर्माण र आइ–भोटिङ मार्फत समानुपातिक मतपत्रका लागि कानुनी पूर्वाधार पूरा गर्नुपर्ने छ ।

२. मतदाता दर्ता र परिचय प्रमाणीकरण

मतदाता सूची तयार गर्नका लागि राष्ट्रिय परिचयपत्र प्रणाली र नयाँ बायोमेट्रिक पासपोर्ट प्रयोग गर्न सकिन्छ। जसका बायोमेट्रिक विवरणहरू पहिले नै उपलब्ध छन्, ती नागरिकहरूले अनलाइनमार्फत दर्ता गर्न सक्ने व्यवस्था हुनुपर्छ। जसका बायोमेट्रिक विवरण छैनन्, उनीहरूले नजिकको नेपाली दूतावास वा वाणिज्य दूतावासमा आफ्नो नागरिकता प्रमाणपत्र वा पुरानो पासपोर्ट देखाएर परिचय प्रमाणीकरण गर्नसक्ने व्यवस्था हुनुपर्छ। अयोग्य व्यक्तिहरूले दर्ता नहोस् भनेर, दर्ता प्रक्रियामा एक डिजिटल शपथपत्र प्रणाली समावेश गर्नुपर्छ —जसअनुसार आवेदकले आफूले कुनै विदेशी नागरिकता नलिएको कुरा औपचारिक रूपमा घोषणा गर्नुपर्नेछ।

इ–भोटिङ र आइ–भोटिङ बीचको फरक

इ–भोटिङ (Electronic Voting): इ–भोटिङ भन्नाले कागजी मतपत्रको सट्टा इलेक्ट्रोनिक मेसिनहरू मार्फत मतदान गर्ने प्रक्रिया हो। सामान्यतया यो मतदान केन्द्रहरूमा वा विदेशस्थित दूतावासहरूमा प्रयोग गरिन्छ, जहाँ मतदाताहरू व्यक्तिगत रूपमा उपस्थित हुन्छन्।महत्त्वपूर्ण कुरा, इ–भोटिङ भनेको अनिवार्य रूपमा इन्टरनेटमार्फत हुने मतदान होइन। यसले देशभित्रको निर्वाचन प्रक्रियालाई कागजरहित र गणना सजिलो बनाउन सक्छ, तर विदेशमा रहेका लाखौँ नेपालीका लागि यो व्यावहारिक छैन, किनभने यसमा अझै पनि मतदान केन्द्रमा शारीरिक उपस्थित हुनुपर्ने हुन्छ र विश्वव्यापी रूपमा कार्यान्वयन गर्न प्रशासनिक रूपमा जटिल र खर्चिलो हुन्छ।

आइ–भोटिङ (Internet Voting): आइ–भोटिङ इ–भोटिङकै उन्नत रूप हो, जसमा सुरक्षित अनलाइन प्रणाली प्रयोग गरिन्छ, जुन कम्प्युटर, स्मार्टफोन वा अन्य डिजिटल उपकरणमार्फत पहुँचयोग्य हुन्छ। इ–भोटिङ जसमा मतदान केन्द्रका इलेक्ट्रोनिक मेसिनहरू प्रयोग गरिन्छ, त्यसको विपरीत आइ–भोटिङ ले मतदातालाई विश्वका जुनसुकै स्थानबाट पनि अनलाइनमार्फत मतदान गर्न सक्षम बनाउँछ। यो राम्रो परीक्षण गरिएको डिजिटल प्लेटफर्म वा मतदान एपमा आधारित हुन्छ, जसले मतदान प्रक्रियालाई अझ समावेशी स्रोत–साधन कम लाग्ने र लागत–प्रभावकारी बनाउँछ। बाह्य मतदानका लागि आइ–भोटिङ अग्रगामी समाधान हो, जसले विश्वभर छरिएका नेपाली नागरिकहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्न सक्छ। यसले देशभित्रका आन्तरिक आप्रवासीहरूलाई पनि निर्वाचनको दिन जुनसुकै स्थानबाट सुरक्षित रूपमा मतदान गर्न सक्षम गराउँछ, जसले समावेशिता अझ बढाउँछ।

३. हाइब्रिड बाह्य मतदान मोडेल

सन् २०२५ सेप्टेम्बरमा भएको जेनेरेसन-जि आन्दोलनपछि बनेको असाधारण राजनीतिक परिस्थितिलाई ध्यानमा राख्दै, नेपालले बाह्य मतदान प्रणालीको लागि हाइब्रिड मतदान मोडेल

अपनाउनु पर्छ, जसमा विभिन्न मतदान विधिहरू (तलको तालिका १ हेर्नुहोस्) संयोजन गरेर विदेशमा रहेका नेपाली युवाहरूको व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गर्न सकिन्छ।

हालको समयसीमाले विश्वभर छरिएका सबै नेपाली नागरिकलाई समेट्न कठिन भए पनि, अहिलेको परिस्थिति दृढ इच्छाशक्ति र असाधारण प्रयासको माग गर्दछ। सम्भाव्य विधिहरूको मिश्रण प्रयोग गरेर अधिकतम सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आजको आवश्यकता हो। यसले विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकका लागि आइ–भोटिङ प्रणालीको प्रारम्भिक परीक्षण गर्ने उत्कृष्ट अवसर पनि प्रदान गर्छ, जसबाट भविष्यका निर्वाचनका लागि घरेलु आइ–भोटिङ मतदान प्लेटफर्म विकास गर्न आधार तयार गर्न सकिन्छ। आगामी सन् २०२६ को निर्वाचनका लागि नेपालले सम्भाव्य मिश्रित विधिहरूको संयोजन गर्न सक्छ (तलको मेक्सिकोको मोडेल सम्बन्धी *'बक्स कथा १'* हेर्नुहोस्)।

३.१ दूतावास/वाणिज्य दूतावासमा प्रत्यक्ष मतदान

आयोजकीय, प्राविधिक, र कानुनी रूपमा सम्भव भएका देशहरूमा नेपाली कूटनीतिक नियोगहरु मार्फत प्रत्यक्ष रूपमा मतदानको व्यवस्था गर्न सकिन्छ। यस्ता प्रत्यक्ष बाह्य मतदानका अभ्यासहरू फिलिपिन्स, इन्डोनेसिया, रवाण्डा, ट्युनिसिया जस्ता देशहरूले बिगतमा सफलतापूर्वक प्रयोग गरेका छन्।

नेपालका लागि सम्भाव्य प्रयोग: ओमान, थाइल्यान्ड, बहराइन, दक्षिण अफ्रिका, स्पेन जस्ता देशहरूमा, दूतावासको परिसरभित्र प्रत्यक्ष मतदान सञ्चालन गर्न सकिन्छ, जहाँ नेपाली दूतावासले सीमित संख्यामा रहेका नागरिकहरूको व्यवस्थापन गर्नसक्ने सम्भावना रहन्छ ।

३.२ इन्टरनेट मतदान (आइ-भोटिङ)

नेपालले सुरक्षित इन्टरनेट मतदान (आइ–भोटिङ) प्रणाली अपनाउनुपर्छ, जसमा एन्ड–टु–एन्ड इन्क्रिप्सन, मल्टि–फ्याक्टर प्रमाणीकरण र डिजिटल अडिट ट्रेल जस्ता सुरक्षात्मक उपायहरू समावेश गरिनु पर्दछ, जसले साइबर आक्रमण र फ्रड जोखिम घटाउँछ।

आइ–भोटिङको प्रारम्भिक कार्यान्वयन समानुपातिक प्रतिनिधित्व (पीआर) सिटहरूमा गर्न सकिन्छ, किनभने पीआर मतपत्रहरू सरल हुन्छन् र उम्मेदवार सूची पर्खिनुपर्ने आवश्यकता हुँदैन। यसले छोटो समयमा डिजिटल क्षमता परीक्षण गर्न र नागरिक समावेशिता बढाउन सहज बनाउँछ। फिलिपिन्स र मेक्सिको दुवै देशहरूले हालै विदेशस्थित नागरिकहरूका लागि आइ–भोटिङ लाई मुख्य मतदान विधिका रूपमा अपनाएका छन्। दुवै देशमा १ करोडभन्दा बढी नागरिक विदेशमा रहेका छन्,

जसले प्रवासी–केन्द्रित सन्दर्भमा आइ–भोटिङ नेपालजस्ता देशहरूमा पनि सफलतापूर्वक लागू गर्न सकिने सम्भावना स्पष्ट देखाउँछ।

नेपालका लागि सम्भाव्य प्रयोग: मलेसिया र गल्फका देशहरू जस्ता देशहरूमा, जहाँ दूतावासमा ठूलो भीड जम्मा गर्न अनुमति छैन, शहर–शहरबाट यात्रा गर्न कठिन छ, र हुलाक प्रणाली कमजोर छ — त्यहाँ आइ–भोटिङ सबैभन्दा उपयुक्त उपाय हुनसक्छ।

परीक्षण भइसकेका आइ–भोटिङ प्लेटफर्म: नेपालले नयाँ प्लेटफर्म शून्यबाट निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता छैन। पहिले नै परीक्षण भइसकेका र उच्च सुरक्षायुक्त प्लेटफर्महरू विश्वमा उपलब्ध छन्, जसलाई नेपालले साझेदारीका रूपमा प्रयोग गर्न सक्छ।

- **स्विस पोस्ट (Swiss Post):** सरकारी स्वामित्वमा रहेको र पूर्ण रूपमा आन्तरिक रूपमा विकसित प्रणाली हो, जसले स्विट्जरल्याण्डका क्यान्टन स्तरका निर्वाचनहरूमा सफल परीक्षण गरिसकेको छ।
- **स्मार्टम्याटिक (Smartmatic):** मेक्सिकोको बाह्य मतदानका सहयोग गरेको, उच्च विस्तारयोग्य, सुरक्षा, र सार्वभौमिक निर्वाचनमा विश्वव्यापी अनुभव भएको निजी प्रविधि कम्पनी। यो बहुराष्ट्रिय निर्वाचन प्रविधि कम्पनी जसको मुख्य कार्यालय युनाइटेड किङडम (यूके) मा रहेको छ।
- **इलेक्ट्रा (Electa):** एसेम्ब्ली भोटिङ डेनमार्कद्वारा विकसित प्रणाली, कोपनहेगनको ज्येष्ठ नागरिक परिषद् निर्वाचनमा प्रयोग भएको, बहुभाषिक एकीकरण, अनुकूलनयोग्यता, र छिटो कार्यान्वयन क्षमता भएको प्रविधि। यसको मुख्य कार्यालय डेनमार्कमा रहेको छ र यो प्रणाली विश्वका विभिन्न निर्वाचनहरूमा प्रयोग भइरहेको छ।
- **सिक्वेन्ट (Sequent):** एसएमएस ग्लोबल टेक्नोलोजिज सँगको सहकार्यमा फिलिपिन्समा प्रयोग गरिएको प्रविधि, जसले विदेशस्थित नागरिकहरूका लागि अनलाइन भोटिङ र मतगणना प्रणाली विकास गरी कम–लागत समाधानको सफल प्रदर्शन गरेको छ। साथै, यसको कार्यालय स्पेन, अमेरिका र इजरायलमा रहेको बताइएको छ।

नेपालका लागि आइ–भोटिङ प्रविधि सेवा प्रदायकहरू: यी आइ–भोटिङ प्रविधि प्रदायकहरूले आफ्ना प्रणालीहरूमा क्रिप्टोग्राफी प्रविधिको प्रयोग गरेका छन् र "एन्ड–टु–एन्ड भेरिफिकेसन" को सुनिश्चितता प्रदान गरेको विवरणहरू प्रकाशित भएका छन्। यी कम्पनीहरूलाई यहाँ सम्भावित उदाहरणका रूपमा प्रस्तुत गरिएको हो। नेपालका तात्कालिक आवश्यकताहरूलाई ध्यानमा राख्दै अन्य प्रदायकहरू पनि परीक्षण र मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ। तात्कालिक कार्यान्वयनका लागि नेपालले *रेडी–मेड* र सजिलै अपनाउन सकिने प्लेटफर्म उपलब्ध गराउने निजी प्रविधि प्रदायकहरूलाई

प्राथमिकता दिनुपर्छ। मुख्य सम्भावित विकल्पहरूमा — स्मार्टम्याटिक, इलेक्ट्रा र सिक्वेन्ट टेक जस्ता कम्पनीहरू प्रमुख रूपमा समावेश गर्न सकिन्छ।

यी स्वतन्त्र भेन्डरहरूले विकास गरेका आइ–भोटिङ रेडी–मेड प्लेटफर्महरू नेपालका आवश्यकताअनुसार तुरुन्तै एडप्ट गर्न सकिन्छ, र छोटो समयमै ठूलो संख्यामा रहेका प्रवासी मतदाताका लागि प्रयोग गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। यसको विपरीत, स्विस पोस्ट जस्ता सरकारी प्लेटफर्महरू मुख्यतः घरेलु प्रयोगका लागि बनेका भएकाले, तिनलाई नेपालमा लागू गर्न धेरै चरणमा वार्ता र लामो समय लाग्नेछ। त्यसैले नेपालले ढिला नगरी यी स्वतन्त्र प्रविधि प्रदायकहरूसँग सम्पर्क गरी विश्वसनीय समाधान सुरक्षित गर्न र प्रक्रिया तुरुन्त सुरु गर्नुपर्छ।

३.३ हुलाक प्रणालीमार्फत मतदान

जहाँ विश्वसनीय हुलाक सेवा उपलब्ध छ र जहाँ ठूलो संख्यामा नेपाली नागरिकहरू काम वा अध्ययनका लागि बसोबास गर्छन्, त्यहाँ हुलाक मतदानको व्यवस्था गर्न सकिन्छ। मेक्सिको फ्रान्स र स्विट्जरल्याण्ड जस्ता देशहरूले विदेशस्थित नागरिकका लागि यस्ता प्रणालीहरू पहिले नै अपनाएका छन्।

नेपालका लागि सम्भाव्य प्रयोग: अष्ट्रेलिया, दक्षिण कोरिया, जापान, युरोपेली देशहरू र उत्तरी अमेरिका जस्ता मुलुकहरूमा, जहाँ प्रभावकारी हुलाक प्रणाली विद्यमान छ र एउटै देशका विभिन्न शहरहरूमा ठूलो संख्यामा नेपाली नागरिक बसोबास गर्छन्, तथा अन्य मतदानका विधिहरू व्यवहारिक छैनन्, त्यहाँ हुलाकमार्फत मतदान उपयुक्त विकल्प हुन सक्छ।

३.४ बहुदिवसीय मतदान

विदेशस्थित दर्ता भएका नेपाली मतदाताहरूका लागि नेपालभित्रका तोकिएका मतदान केन्द्रहरूमा ३–४ हप्तासम्म बहुदिवसीय प्रत्यक्ष मतदानको व्यवस्था गर्न सकिन्छ। यो उपाय विशेष गरी भारत जस्ता छिमेकी देशहरूमा बसोबास गर्ने ठूलो संख्याको नेपाली जनसंख्याका लागि अत्यन्तै महत्वपूर्ण हुनेछ। भारतमा आफ्नो विदेशस्थित नागरिकहरूलाई स्वदेशमै गएर मतदान गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ, जुन नेपालका लागि पनि उपयोगी सन्दर्भ बन्न सक्छ।

नेपालका लागि सम्भाव्य प्रयोग: भारत तथा अन्य दक्षिण एशियाली देशहरूमा रहेका ठूलो संख्याका नेपाली नागरिकहरू यस विकल्पबाट प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित हुन सक्छन्। आफ्नो बिदा र सुविधाअनुसार निर्वाचन मिति भन्दा एक महिना भित्र नेपाल फर्की आफ्ना मताधिकार प्रयोग गर्ने अवसर उनीहरूले उपयोग गर्न सक्नेछन्।

तालिका १. बाह्य मतदानका प्रमुख विधिहरूको तुलनात्मक सारांश

विधि	**शक्तिहरू / फाइदा**	**चुनौतीहरू**	**सफलताका लागि पूर्वशर्तहरू**	**उदाहरणहरू**
१. दूतावास वा वाणिज्य दूतावासमा प्रत्यक्ष मतदान)	सुरक्षित र प्रशासनिक रूपमा नियन्त्रणयोग्य; प्रत्यक्ष मतदाता पहिचान र प्रमाणीकरण सम्भव	सीमित संख्यामा मतदाता मात्र समेट्न सकिने; दूरीका कारण सबै देशमा सम्भव छैन	कानुनी अनुमति, पर्याप्त मानव संसाधन, सुरक्षा संयन्त्र र दूतावास संरचना	**फिलिपिन्स)**, **इन्डोनेसिया, रवाण्डा , ट्युनिसिया**
२. इन्टरनेटमार्फत मतदान - आइ-भोटिङ	उच्च पहुँच र समावेशिता; छरिएका मतदाताका लागि सजिलो; स्रोत र लागतमा बचत	साइबर सुरक्षाको जोखिम, डिजिटल पहुँच असमानता, प्रविधि प्रति विश्वास अभाव	सुरक्षित प्लेटफर्म, कानुनी मान्यता, डिजिटल साक्षरता	**मेक्सिको**, **फिलिपिन्स एस्टोनिया**
३. हुलाकमार्फत मतदान (Postal Voting)	सरल र परीक्षण गरिएको प्रणाली; इन्टरनेट पहुँच नभएका देशमा पनि सम्भव	ढिलाइ, हराउने जोखिम, हुलाक सेवाको विश्वसनीयता फरक	समयमै मतपत्र वितरण/फिर्ता, ठोस हुलाक संरचना, मतदाता सूचीको सटीकता	**फ्रान्स**, **स्विट्जरल्याण्ड मेक्सिको**
४. बहुदिवसीय प्रत्यक्ष मतदान नेपालभित्र	छिमेकी देशका नेपालीका लागि व्यावहारिक; वैधानिक र व्यवस्थापकीय रूपमा सरल	आवागमन लागत र समय; सीमित भौगोलिक पहुँच	तोकिएका केन्द्रहरूमा सुरक्षित मतदान पूर्वाधार, दर्ता प्रणालीको समन्वय	**भारत** को अभ्यास - विदेशस्थित नागरिकले आफ्नो गृह निर्वाचन क्षेत्रमा प्रत्यक्ष मतदान गर्नुपर्ने व्यवस्था

बक्स कथा १. समावेशिताको नमूना - मेक्सिकोको बहु-मोडेल मतदान प्रणाली

भारतपछि दोस्रो ठूलो डायस्पोरा जनसंख्या भएको देश मेक्सिकोका लागि विदेशस्थित नागरिकहरूलाई लोकतान्त्रिक पहुँच सुनिश्चित गर्नु एक ठूलो चुनौती हो।

एकल समाधानमा निर्भर नहुँदै, मेक्सिकोको राष्ट्रिय निर्वाचन संस्था आइएनईले अन्य विकासशील राष्ट्रहरूका लागि प्रेरणादायी हुने गरी एक सफल “बहु-मोडेल प्रणाली” सुरु गरेको छ।

यो हाइब्रिड प्रणालीले तीन फरक-फरक विकल्पहरू प्रदान गर्छ, जसले कुनै पनि नागरिकलाई व्यवस्थापकीय कठिनाइका कारण बाहिर नछोडियोस् भन्ने सुनिश्चित गर्छ।

१. हुलाकमार्फत मतदान: यो प्रारम्भिक विधि हो, जसको प्रयोग सन् २००६ देखि भइरहेको छ। भौतिक मतपत्र चाहने वा आवश्यक पर्ने मतदाताहरूका लागि यो अझै पनि महत्वपूर्ण विकल्प हो।आइएनई ले यो प्रक्रिया प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म आफैं व्यवस्थापन गर्छ –दर्ता भएका विदेशस्थित मतदाताहरूलाई मतपत्र प्याकेजहरू सिधै पठाउने र फिर्ती हुलाक खर्च समेत व्यहोर्ने गर्छ। यसले परम्परागत तरिका जोगाउँदै भौगोलिक दूरीलाई पुल गर्ने कार्य गर्छ।

२. इन्टरनेटमार्फत मतदान - आइ-भोटिङ: तात्कालिक र कम-खर्चिलो विधिको आवश्यकता बुझ्दै, मेक्सिकोले सन् २०२१ मा स्थानीय निर्वाचनका लागि सुरक्षित आइ-भोटिङ प्रणाली परीक्षण गर्न सुरु गर्‍यो र सन् २०२४ को संघीय निर्वाचनमा यसको दायरा विस्तार गर्‍यो।यस प्रणालीमा ब्लकचेन प्रविधि र स्वतन्त्र अडिट प्रणालीहरू प्रयोग गरिएको छ, जसले गोपनीयता र अखण्डता सुनिश्चित गर्छ र सुरक्षा सम्बन्धी आशंका हटाउँछ। यो विधि तात्कालिक, सुलभ, र विशेषगरी प्रविधि-मैत्री युवाहरूका लागि आकर्षक विकल्प हो।

३. दूतावास वा वाणिज्य दूतावासमा प्रत्यक्ष मतदान: मतदाताहरूले आफ्नो मतदाता कार्ड प्रस्तुत गरी इलेक्ट्रोनिक मतपेटिका प्रयोग गरेर मत दिन सक्छन्। यो प्रणालीले प्रत्यक्ष मतदानको परिचित स्वरूपलाई डिजिटल प्रविधिको कार्यक्षमता सँग जोड्दछ – जसले धेरै मतदाताहरूमा उच्च विश्वास र सहजता प्रदान गर्छ।

तीनवटै विकल्पहरू – हुलाकमार्फत मतदान, आइ-भोटिङ, र प्रत्यक्ष मतदान – को संयोजनमार्फत मेक्सिकोले आफ्नो बाह्य मतदान प्रणालीलाई एक सुदृढ र समावेशी ढाँचामा रूपान्तरण गरेको छ। यस बहु-मोडेल प्रणाली ले हरेक नागरिकलाई – चाहे उनीहरू कहाँ बसोबास गर्छन्, कुन उमेर समूहमा छन्, वा प्रविधिमा कति पहुँच छ – आफ्नो राष्ट्रको लोकतान्त्रिक प्रक्रियामा सहभागी हुन स्पष्ट बाटो उपलब्ध गराएको छ।

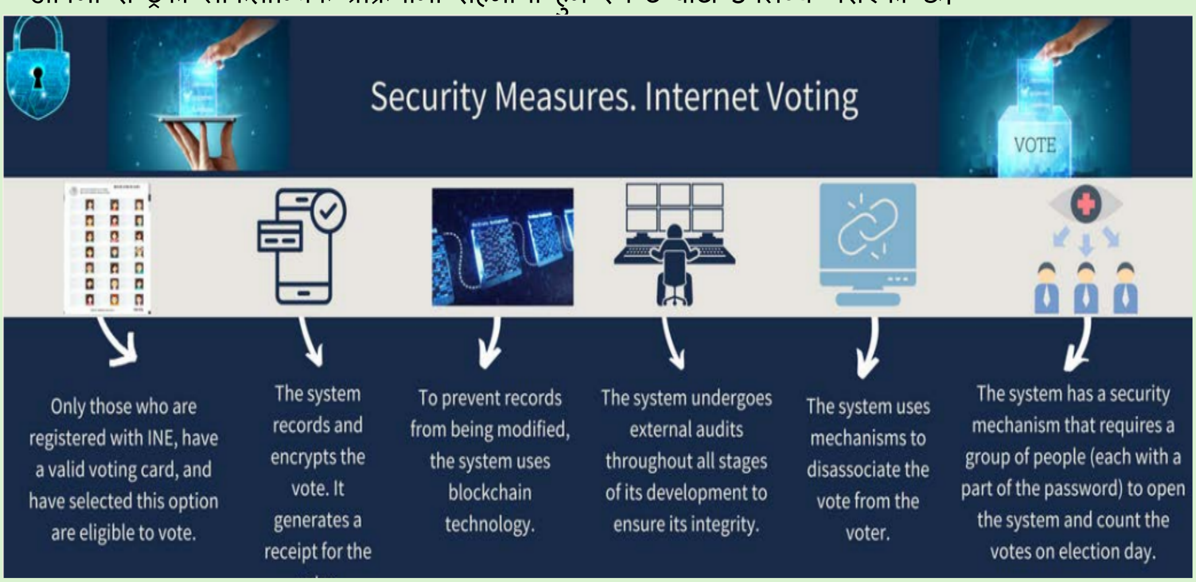

Source: UC San Diego, 2024

४. प्रभावकारी सहभागिताका लागि बहुदिवसीय मतदान

आगामी २०२६ मार्चको निर्वाचनमा अधिकतम सहभागिता सुनिश्चित गर्न नेपालले आफ्नो हाइब्रिड मतदान मोडेलमा सबै विधिहरूमा बहुदिवसीय मतदान अवधि अपनाउनुपर्छ। हुलाकमार्फत मतदान स्वाभाविक रूपमा नै बहुदिवसीय सिद्धान्तमा चल्ने प्रक्रिया हो। तर उल्लेखनीय सहभागिता सुनिश्चित गर्न दूतावास वा वाणिज्य दूतावासमा प्रत्यक्ष मतदान र आइ–भोटिङ दुवै पनि सन् २०२६ मार्च ५ भन्दा कम्तीमा ३–४ हप्ताअघि नै खुला राख्नु राम्रो हुन्छ।

अन्तर्राष्ट्रिय अनुभवहरूले यो उपाय व्यावहारिक र प्रभावकारी दुवै भएको देखाएका छन्। फिलिपिन्सले विदेशस्थित नागरिकका लागि एक महिनासम्म मतदान खुला राख्ने व्यवस्था गरेको छ। एस्टोनियाले बहुदिवसीय आइ–भोटिङ सञ्चालन गर्छ। त्यस्तै गरेर ट्युनिसियाले दूतावासमार्फत लामो अवधिको मतदान सुविधा प्रदान गर्छ।

नेपालले यस्ता प्रणालीहरूबाट प्रेरणा लिएर बहुदिवसीय मतदान अवधि सुरु गरेमा कानुनी, व्यवस्थापकीय र आवागमनसम्बन्धी अवरोधहरू घट्दै लाखौँ नेपाली आप्रवासीहरूका लागि मतदान अवसर उल्लेखनीय रूपमा विस्तार हुनेछ।

५. मतदाता परिचय प्रमाणीकरणको लचिलो प्रयोग

नयाँ राष्ट्रिय परिचयपत्र प्राथमिक परिचय प्रमाण हो। तर, सहभागिताका अवरोधहरू हटाउनका लागि, मतदाता परिचय प्रमाणीकरणमा लचिलो प्रणाली अपनाइनुपर्छ । यदि राष्ट्रिय परिचयपत्र उपलब्ध नभएको अवस्थामा बायोमेट्रिकसहितका मान्य पासपोर्ट र/वा नागरिकता प्रमाणपत्रहरू प्रयोग गर्न सकिने व्यवस्था व्यवस्था राख्नु उपयुक्त हुन्छ।

६. विदेशस्थित नेपालीहरूको लागि छुट्टै बाह्य मतदान शाखा

निर्वाचन आयोग नेपाल भित्र विदेशस्थित नेपालीहरूको लागि छुट्टै 'बाह्य मतदान शाखा' स्थापना आवश्यक हुन्छ । जसले हाइब्रिड मोडेलको बाह्य मतदान कार्यान्वयनमा प्रत्यक्ष नेतृत्व र समन्वयको भूमिका निर्वाह गर्दछ । साथै, निर्वाचन आयोगको सूचना प्रविधि विभाग को क्षमता पनि विस्तार गर्न आवश्यक छ, जसले डिजिटल मतदाता दर्ता, आइ–भोटिङ प्रदायक छनोट, प्रणाली डिजाइन र सुरक्षासम्बन्धी व्यवस्थापन, तथा परराष्ट्र मन्त्रालय र दूतावासहरूसँग समन्वयको जिम्मेवारी वहन गर्न सकोस्।

७. आइ–भोटिङ प्रणालीका लागि स्वतन्त्र साइबर सुरक्षा परीक्षण

सन् २०२६ को निर्वाचनका लागि नेपालले नयाँबाट प्रणाली निर्माण गर्नुको सट्टा अन्तर्राष्ट्रिय प्रदायकबाट आइ–भोटिङ प्रणाली अपनाउने सम्भावना भएकाले, प्रणाली कार्यान्वयन अघि स्वतन्त्र साइबर सुरक्षा अडिट र पेनेट्रेशन टेस्टिङ गर्नुपर्छ। यसमा स्वतन्त्र आईटी सुरक्षा कम्पनीहरू, शैक्षिक संस्था— जस्तै काठमान्डौ विश्वविद्यालयको कम्प्युटर विज्ञान विभाग) — र नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरू संलग्न हुनुपर्छ, जसले प्रणालीको पारदर्शिता र विश्वसनीयता प्रमाणित गर्न सक्छ।

उदाहरणका रूपमा फिलिपिन्स मा सन् २०२५ को बाह्य मतदान प्रणाली सक्रिय गर्नु अघि स्वतन्त्र साइबर अडिट र मक निर्वाचन सञ्चालन गरिएको थियो। मेक्सिको मा सन् २०२४ को आइ–भोटिङ प्लेटफर्म परीक्षणका लागि बाह्य मूल्यांकन संस्था सिनभेस्टाभ लगायतका शैक्षिक संस्थाहरू संलग्न थिए। एस्टोनियाले आफ्नो स्रोत कोड सार्वजनिक गरी विश्वव्यापी विशेषज्ञहरूबाट पियर रिभ्यू गर्न दिने गरेको छ।

८. आइ–भोटिङ रुचाइएका प्रमाणहरू

- प्रविधि–मैत्री मतदानका विधिहरू (आइ–भोटिङ र इ–भोटिङ) केही जटिल देखिए पनि, हालै फिलिपिन्स र मेक्सिकोमा गरिएका प्रयोगात्मक अभ्यासहरूले नेपालले सिक्न सक्ने उत्साहजनक प्रमाण प्रस्तुत गरेका छन्।फिलिपिन्सको २०२५ को मध्यावधि राष्ट्रिय निर्वाचनकालागि मतदाता सूचिमा दर्ता गर्ने क्रममा, करिब १२ लाखभन्दा बढी विदेशमा रहेका फिलिपिनी नागरिकहरू (करिब ९८ प्रतिशत) ले दूतावासहरूमा गरिने इ–भोटिङभन्दा आइ–भोटिङ विधि रोजेका थिए। यस्तै गरी, सन् २०२४ को मेक्सिको संघीय निर्वाचनको बाह्य मतदानमा, यी दुई विधिहरूमध्ये करिब ८५ प्रतिशत विदेशस्थित मेक्सिकन मतदाताहरूले आइ–भोटिङमार्फत मतदान गरेका थिए। यी तथ्यहरूले नेपालका लागि प्रविधि–आधारित आइ–भोटिङ विधि कार्यान्वयन गर्न सकिने स्पष्ट सम्भावना देखाउँछन्।

९. सञ्चार र पहुँच विस्तार

नयाँ मतदान व्यवस्थासम्बन्धी जानकारी प्रभावकारी रूपमा पुऱ्याउन बहु–सञ्चार रणनीति अपनाउनुपर्छ। यसका लागि सामाजिक सञ्जाल र परम्परागत सञ्चार माध्यम दुवै प्रयोग गर्नुपर्छ। दूतावासहरू डायस्पोरा सञ्जालहरू र विदेशमा रहेका नेपाली विद्यार्थीहरू मार्फत नयाँ मतदान प्रावधानबारे सूचना, चरणबद्ध मार्गदर्शन र प्रश्न–उत्तर सार्वजनिक गर्न सकिन्छ।

मध्यम अवधिको मार्गचित्र (सन् २०२६-२०३१)

सन् २०२६ मार्चको निर्वाचनका लागि अपनाइने पाइलट र हाइब्रिड मोडेलमा आधारित रहँदै, नेपालले आगामी पाँच वर्षमा आफ्नो विदेशबाट मतदान गर्ने प्रणालीलाई संस्थागत र क्रमिक रूपमा विस्तार गर्नुपर्छ। यस अवधिको मुख्य प्राथमिकता सिकेका पाठहरू समेट्ने, पहुँच विस्तार गर्ने, र प्राविधिक तथा संस्थागत क्षमता सुदृढ गर्ने हुनेछ।

• **हाइब्रिड मोडेलबाट आइ–भोटिङ केन्द्रित प्रणालीतर्फ रूपान्तरण:** प्रत्यक्ष, हुलाक, र आइ–भोटिङ विधिहरू संयोजन गर्ने हाइब्रिड मोडेलबाट क्रमिक रूपमा आइ–भोटिङलाई बाह्य मतदानको मुख्य विधिका रूपमा विकसित गर्नुपर्छ। जहाँ डिजिटल पूर्वाधार चुनौतीपूर्ण छ, त्यस्ता सन्दर्भमा हुलाक वा दूतावासमार्फत मतदान विकल्पलाई कायम राख्न सकिन्छ ठीक फिलिपिन्स ले सन् २०२५ को विदेशस्थित निर्वाचनमा अपनाएको मोडेलझैँ।

• **नेपालको आफ्नै आइ–भोटिङ प्लेटफर्म विकास:** विदेशी प्रविधि प्रदायकहरूमा निर्भरता घटाउँदै, नेपाल सरकारले आफ्नै सरकारी स्वामित्व र व्यवस्थापनमा आधारित आइ–भोटिङ प्लेटफर्म निर्माण गर्नुपर्छ। यसका लागि फिलिपिन्सको ओभीसीएस बाट प्रेरणा लिन सकिन्छ, जसले दीर्घकालीन स्थायित्व सार्वभौमिकता र नेपालको कानुनी तथा सामाजिक सन्दर्भमा अनुकूलता सुनिश्चित गर्छ।

• **निर्वाचनको दायराको विस्तार:** हालको समानुपातिक प्रतिनिधित्व प्रणालीमा सीमित बाह्य मतदानलाई प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रणाली सम्म विस्तार गर्नुपर्छ, जसले स्वदेश र विदेशस्थित मतदाताबीच समानता ल्याउँछ।

• **डिजिटल परिचय एकीकरण सुदृढीकरण:** डायस्पोरा समुदायहरूबीच राष्ट्रिय परिचयपत्रको प्रयोगलाई व्यापक बनाउनुपर्छ। मतदाता दर्ता प्रणालीलाई राष्ट्रिय परिचयपत्र–जडित बायोमेट्रिक प्रमाणीकरण सँग समायोजन गरी सुरक्षित र एकीकृत डाटाबेस निर्माण गर्नुपर्छ।

• **विश्वास र डिजिटल साक्षरता प्रवर्द्धन:** डिजिटल मतदान प्रक्रियामा नागरिक विश्वास र समझ बढाउन, दूतावासहरू, वाणिज्य दूतावासहरू, र डायस्पोरा सञ्जालहरू मार्फत लक्षित नागरिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्छ।

• **संस्थागत प्राविधिक क्षमता निर्माण:** निर्वाचन आयोग नेपाल भित्र *निर्वाचन प्रविधि र नवप्रवर्तन इकाइ* स्थापना गर्नुपर्छ। यस इकाइले नेपालमै आइ-भोटिङ प्रणाली डिजाइन, पाइलट, र सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी वहन गर्नेछ। यस इकाइले क्रमिक रूपमा बाह्य (विदेशस्थित) मतदाताबाट सुरु गरी

आन्तरिक रूपमा सरेका जनसंख्यामा– जस्तै आफ्नै निर्वाचन क्षेत्रबाहिर कार्यरत सरकारी कर्मचारी, सुरक्षा निकायका सदस्य, निर्वाचन पर्यवेक्षकहरू, शारीरिक रूपमा चलायमान हुन कठिन नागरिक तथा अन्य असुरक्षित समुदायहरू – लाई लक्षित गर्दै देशभित्र पनि आइ-भोटिङ प्रणाली विस्तार गर्न नेतृत्व गर्नुपर्छ।

• **बायोमेट्रिक प्रमाणीकरणमा लगानी:** राष्ट्रिय परिचयपत्र र बायोमेट्रिक पासपोर्ट सँग एकीकृत मोबाइल बायोमेट्रिक प्रमाणीकरण प्रणाली विकास गर्नुपर्छ, जसले विदेशस्थित मतदाताहरूको पहिचान सुरक्षित र विश्वसनीय रूपमा सुनिश्चित गर्छ।

दीर्घकालीन दृष्टिकोण (सन् २०३१ र त्यसपछिका लागि)

सन् २०३१ सम्म पुग्दा, नेपालले आफ्नो डिजिटल लोकतन्त्र लाई विश्वसनीय, सुरक्षित, र समावेशी बनाउँदै दक्षिण एशियामा सुरक्षित डिजिटल लोकतन्त्रको क्षेत्रीय अग्रणी देश) का रूपमा स्थापित हुन सक्छ।

• **सुदृढ आइ–भोटिङ प्रणाली:** विदेशस्थित नेपाली नागरिकका लागि समानुपातिक प्रतिनिधित्व **र** प्रत्यक्ष दुवै प्रकारका निर्वाचनमा इन्टरनेट-आधारित मतदान प्रणाली **–** आइ-भोटिङ**–** लाई प्रमुख विधि का रूपमा संस्थागत गर्नुपर्छ। यसको प्रयोग दायरा विस्तार गरी देशभित्र आन्तरिक रूपमा सरेका जनसंख्या**,** असुरक्षित र ज्येष्ठ नागरिकहरू**,** कूटनीतिक नियोगमा कार्यरत नेपाली सरकारी अधिकारीहरू**,** तथा संयुक्त राष्ट्रसंघ शान्ति मिसनमा खटिएका सुरक्षाकर्मीहरू सम्मलाई समेट्नुपर्छ, जसले दूरवर्ती सहभागिता सुनिश्चित गर्दै निर्वाचनमा थप समानता र न्याय कायम गर्न सहयोग पुर्‍याउँछ।

• **विदेशस्थित नेपाली प्रतिनिधित्वको व्यवस्था:** नेपालले संसदमा विदेशस्थित नेपाली नागरिकहरूको प्रत्यक्ष प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्ने सम्भावनाको अध्ययन गर्नुपर्छ। यस सन्दर्भमा पेरु, इटाली, सेनेगल, ट्युनिसिया, मोज़ाम्बिक, र फ्रान्स जस्ता देशहरूको अभ्यास सान्दर्भिक छन्, जसले विदेशस्थित नागरिकहरूलाई राष्ट्रिय नीति निर्माणमा प्रत्यक्ष भूमिका दिन्छन्। यसरी, डायस्पोरा नेपालीहरूको प्रतिभा, ज्ञान, र अनुभवलाई नेपालको विकासमा पुनः प्रवाह गर्न सकिन्छ।

• **निरन्तर नवप्रवर्तन र विश्वास निर्माण:** स्वतन्त्र अडिट, एन्ड–टु–एन्ड परीक्षण प्रणाली, र मतदाता शिक्षाका संयन्त्रहरू स्थापित गर्नुपर्छ। यसले बदलिँदो साइबर जोखिमका बीचमा पनि प्रणालीको **लचिलोपन** सुनिश्चित गर्छ र नागरिकबीचको **विश्वास** मजबुत बनाउँछ।

• **क्षेत्रीय नेतृत्वको भूमिका:** नेपालले दक्षिण एशियामा डिजिटल लोकतन्त्रको ज्ञान–केन्द्र का रूपमा आफ्नो भूमिका विस्तार गर्न सक्छ। यसका माध्यमबाट, नेपालले सुरक्षित बाह्य मतदान प्रणाली सम्बन्धी अनुभव, सीप, र सिकाइहरू छिमेकी देशहरू सँग साझा गर्दै, समान प्रवासी चुनौतीहरू सामना गर्न सहयोग पुऱ्याउन सक्छ।

बाह्य मतदानका लागि नेपालले चाल्नुपर्ने कदमहरू

अब ढिलो नगरी तुरुन्त कार्य गर्नुपर्ने समय आएको छ। सन् २०२६ मार्चको निर्वाचन नेपालका लागि अत्यन्त महत्वपूर्ण मिति हो, जुन फेरि पनि एउटा हराएको अवसर बन्न नदिनुपर्छ। यस पटक, नेपाली युवाहरू र विदेशमा रहेका लाखौँ नागरिकहरूलाई लोकतान्त्रिक प्रक्रियामा समेट्नुपर्ने ऐतिहासिक जिम्मेवारी राज्यको छ।

सम्मानित सर्वोच्च् अदालतको २०१८ को फैसला, त्यसको २०२५ को कार्यान्वयन निर्देशन, र राजनीतिक दलहरूको पटक पटकका प्रतिबद्धताहरू सबैले विदेशस्थित नेपाली नागरिकहरूलाई मतदान अधिकार प्रदान गर्ने संवैधानिक दायित्व स्पष्ट गरिसकेका छन्। हालको जेनेरेसन-जि आन्दोलनले यस मुद्दालाई अझ ताजा बनाएको छ। अहिले देश बाहिरबाट मतदान गर्ने नीति लागू गर्ने सोच्ने होइन, गर्नुपर्ने समय हो। तात्कालिक रूपमा, नेपाल सरकारले बहुदिवसीय मतदान अवधि सहितको हाइब्रिड मतदान मोडेल लाई कानुनी रूपमा स्वीकृत गर्नुपर्छ, र निर्वाचन आयोग भित्र एक विशेष बाह्य मतदान विभाग स्थापना गर्नुपर्छ। आगामी २०२६ को निर्वाचनका लागि, दूतावासमार्फत प्रत्यक्ष मतदान, समानुपातिक प्रतिनिधित्व सिटहरूमा आइ–भोटिङ र हुलाकमार्फत मतदान सबै विधिहरूलाई विस्तार गरी सञ्चालन गर्न सकिन्छ।यस मोडेलले हजारौँ विदेशस्थित नेपाली नागरिकहरूलाई मताधिकार प्रयोग गर्न सक्षम पार्नेछ, जबकि निर्वाचन प्रणालीको विश्वसनीयता पनि सुरक्षित रहनेछ।

दीर्घकालीन रूपमा, नेपालले बायोमेट्रिक–आधारित पहिचान प्रमाणीकरण र डिजिटल मतदाता दर्ता सहितको सुरक्षित आइ–भोटिङ प्रणाली विकास गर्ने स्पष्ट लक्ष्य तय गर्नुपर्छ। तर सन् २०२६ को निर्वाचनअघि सीमित समय भएको कारण, नेपालका लागि नयाँ डिजिटल प्लेटफर्म शून्यबाट निर्माण गर्नु यथार्थपरक छैन। त्यसैले, निर्वाचन आयोगले विश्वसनीय अन्तर्राष्ट्रिय प्रदायकहरू द्वारा विकास भइसकेका पूर्ण रूपमा प्रमाणिक प्लेटफर्महरू अपनाउनुपर्छ।

विश्वसनीय अडिट प्रणाली भएका ती प्रविधि प्रदायकहरूसँग साझेदारी गर्दा जोखिम घट्नेछ, विश्वसनीयता सुरक्षित हुनेछ, र नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय उत्कृष्ट अभ्यासहरू बाट लाभ लिन सक्नेछ। साथै, जहाँ–जहाँ नेपाली आप्रवासीहरू बसोबास गर्छन्, त्यहाँका कानुनी, व्यवस्थापकीय र

सुरक्षासम्बन्धी सन्दर्भहरूलाई ध्यानमा राख्दै सबैभन्दा उपयुक्त मतदान विधि छनोट गर्न सावधानीपूर्वक मूल्यांकन गर्नुपर्छ, जसले समावेशिता व्यवहार्यता र सुरक्षा सन्तुलित राख्न सघाउँछ।

बाह्य मतदान केवल संवैधानिक अधिकार मात्र होइन, लोकतान्त्रिक वैधता र सामाजिक न्यायको पनि महत्वपूर्ण आधार हो।यदि अहिले कार्यान्वयन गरियो भने, नेपालले आफ्ना नागरिकहरूलाई यो शक्तिशाली सन्देश दिन सक्छ कि नेपालको लोकतन्त्र सबै नेपालीहरूको हो चाहे उनीहरू देशभित्र हुन् वा विदेशमा।